

SIRDARYO VA JIZZAX CHO‘LLARI HUDUDINI O‘ZLASHTIRISHGA 30- -80-YILLARDA AHOLINING KO‘CHIRILISHI BILAN BOG‘LIQ MA‘LUMOTLAR.

Uralov Xaitboy Abdujabborovich
Jizzax davlat pedogogika universiteti
Umumiy tarix kafedrası o‘qituvchisi
Tel: 99-476-26-93

Annotatsiya: *Ushbu maqolada sovet davrida O‘zbekistonda amalga oshirilgan aholini ko‘chirish siyosati Sirdaryo va Jizzax viloyatlari misolida yoritiladi hamda uning ijtimoiy, iqtisodiy va ma‘naviy oqibatlari tahlil qilinadi. Sovet Ittifoqida aholini ko‘chirish jarayoni davlat tomonidan rejalashtirilgan bo‘lib, u iqtisodiy manfaatlarga bo‘ysundirilgan edi. Rasmiy hujjatlarda ko‘chirish ko‘pincha ixtiyoriy deb ko‘rsatilgan bo‘lsa-da, amalda bu jarayon ma‘muriy bosim va majburiy choralar orqali amalga oshirilgan*

Kalit so‘zlar: *O‘zbekiston, Sirdaryo, Jizzax, Mirzacho‘l, Farg‘ona vodiysi, Samarqand, Buxoro, Toshkent, 30–80-yillar, 1950–60-yillar, aholi punktlari, Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q, 1970–80-yillar*

XX asrning O‘zbekiston tarixida sovet tuzumining keskin ijtimoiy-iqtisodiy tajribalari amalga oshirilgan davr sifatida muhim ahamiyatga ega. Mazkur yillarda respublika hududida olib borilgan markazlashgan siyosat aholi hayotining barcha jabhalariga, jumladan, demografik jarayonlarga ham bevosita ta‘sir ko‘rsatdi. Aholini majburiy va yarim majburiy tarzda ko‘chirish siyosati shular jumlasidan bo‘lib, u asosan qishloq xo‘jaligini, ayniqsa paxtachilikni rivojlantirish ehtiyojlari bilan asoslab berildi. Ushbu maqolada sovet davrida O‘zbekistonda amalga oshirilgan aholini ko‘chirish siyosati Sirdaryo va Jizzax viloyatlari misolida yoritiladi hamda uning ijtimoiy, iqtisodiy va ma‘naviy oqibatlari tahlil qilinadi.

Sovet hokimiyati davrida aholini ko‘chirish siyosatining asosiy yo‘nalishlari

Sovet Ittifoqida aholini ko‘chirish jarayoni davlat tomonidan rejalashtirilgan bo‘lib, u iqtisodiy manfaatlarga bo‘ysundirilgan edi. Rasmiy hujjatlarda ko‘chirish ko‘pincha ixtiyoriy deb ko‘rsatilgan bo‘lsa-da, amalda bu jarayon ma‘muriy bosim va majburiy choralar orqali amalga oshirilgan.

Ko‘chirish siyosatining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat edi:

- bo‘sh va kam o‘zlashtirilgan hududlarni xo‘jalik aylanmasiga kiritish;
- qishloq xo‘jaligi mahsulotlari, ayniqsa paxta yetishtirish hajmini oshirish;
- mehnat resurslarini hududlar bo‘yicha qayta taqsimlash;
- iqtisodiy jihatdan muhim mintaqalarni rivojlantirish.

Mazkur siyosat inson omilini yetarli darajada hisobga olmagani sababli ko'chirilgan aholining turmush sharoitida ko'plab muammolar yuzaga kelgan.

1930–40-yillarda Sirdaryo va Jizzax hududlarida ko'chirish jarayonlari

1930-yillarda Mirzacho'l hududini o'zlashtirish sovet hokimiyatining muhim strategik vazifalaridan biri sifatida belgilandi. Bugungi Sirdaryo va Jizzax viloyatlari joylashgan bu hududlar o'sha davrda asosan cho'l va yarim cho'l hududlar bo'lib, aholi siyrak yashagan.

Mazkur yillarda:

- Farg'ona vodiysi,
 - Samarqand va Buxoro hududlari,
 - Toshkent viloyatining ayrim tumanlaridan
- ko'plab dehqon oilalari majburiy tarzda Mirzacho'lga ko'chirildi.

Ko'chirilgan aholi yangi joylarda:

- sho'rlangan va sug'orilmagan yerlar,
- og'ir iqlim sharoiti,
- uy-joy va tibbiy xizmatning yetishmasligi

kabi muammolarga duch kelgan. Bu esa ularning yashash sharoitini yanada murakkablashtirgan.

Urushdan keyingi yillarda (1950–60-yillar) ko'chirish siyosatining kuchayishi

Ikkinchi jahon urushidan so'ng Sovet Ittifoqida paxtaga bo'lgan ehtiyoj yanada oshdi. O'zbekiston esa asosiy paxta yetkazib beruvchi hududga aylantirildi. Shu sababli Mirzacho'l ni keng ko'lamda o'zlashtirish ishlari davom ettirildi.

1950–60-yillarda:

- Sirdaryo va Jizzax hududlarida yangi sovxoz va kolxozlar tashkil etildi;
- yangi aholi punktlari va tumanlar vujudga keldi;
- turli hududlardan ko'chib kelgan aholi soni keskin ko'paydi.

Davlat tomonidan uy-joy qurilishi, maktab va tibbiyot muassasalarini tashkil etish ishlari olib borilgan bo'lsa-da, bu chora-tadbirlar ko'pincha aholi ehtiyojlarini to'liq qondira olmagan.

1970–80-yillarda ko'chirish siyosatining natijalari va oqibatlari

1970–80-yillarga kelib Sirdaryo va Jizzax viloyatlari O'zbekistonning yirik qishloq xo'jalik mintaqalaridan biriga aylandi. Paxtachilikning haddan tashqari rivojlanishi hudud iqtisodiyotiga ma'lum darajada ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

Ijobiy natijalar:

- yangi shahar va qishloqlar barpo etildi;
- transport va ijtimoiy infratuzilma rivojlandi;
- hududlarning iqtisodiy ahamiyati oshdi.

Salbiy oqibatlar:

- yer va suv resurslaridan noto'g'ri foydalanish;
- ekologik muammolarning kuchayishi;

- aholining sogʻligʻiga salbiy taʼsir.

Bu davrda koʻchirish siyosatining uzoq muddatli oqibatlari yaqqol sezila boshladi.

Aholini koʻchirish siyosatining ijtimoiy va maʼnaviy taʼsiri

Aholining koʻchirilishi faqat iqtisodiy jarayon boʻlib qolmay, balki ijtimoiy va maʼnaviy hayotga ham chuqur taʼsir koʻrsatdi. Koʻplab oilalar oʻz tugʻilib oʻsgan yurtidan ajralib, yangi sharoitga moslashishga majbur boʻldi.

Bu jarayon:

- anʼanaviy turmush tarzining buzilishi,
- ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklar,
- ruhiy bosim va norozilik holatlari

bilan kechdi. Shunga qaramay, vaqt oʻtishi bilan bu hududlarda yangi ijtimoiy muhit shakllandi. Xulosa qilib aytganda, XX asrning 30–80-yillarida Oʻzbekistonda olib borilgan aholini koʻchirish siyosati murakkab va ziddiyatli jarayon boʻlgan. Sirdaryo va Jizzax viloyatlari misolida bu siyosatning iqtisodiy manfaatlar ustuvor qoʻyilib, inson omiliga yetarli eʼtibor berilmaganini koʻrish mumkin. Mazkur tarixiy tajriba qisqa muddatda iqtisodiy natijalar bergan boʻlsa-da, uzoq muddatda ekologik va ijtimoiy muammolarni yuzaga keltirdi. Ushbu jarayonlarni chuqur oʻrganish bugungi kun uchun muhim tarixiy saboq boʻlib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. Tarixiy xotirasiz kelajak yoʻq. – Toshkent: Sharq, 1998.
2. Karimov I.A. Oʻzbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. – Toshkent: Oʻzbekiston, 2011.
3. Asqarov A. Oʻzbekiston tarixi. – Toshkent: Universitet, 2014.
4. Rahimov S. Sovet davrida Oʻzbekistonda agrar siyosat va uning oqibatlari. – Toshkent: Fan, 2008.
5. Ziyoyev H. Oʻzbekiston sovet mustamlakachiligi davrida. – Toshkent: Sharq, 2000.
6. Qosimov B. Mirzachoʻlni oʻzlashtirish tarixi va uning ijtimoiy oqibatlari. – Toshkent, 1995.
7. Alimuhamedov R. Oʻzbekistonda aholi migratsiyasi va demografik jarayonlar (XX asr). – Toshkent: Fan, 2010.
8. Abdullayev M. Sirdaryo va Jizzax viloyatlari tarixi. – Toshkent: Oʻzbekiston, 2005.
9. Fayzullayev O. Paxta yakkahokimligi siyosati va uning ekologik oqibatlari. – Toshkent: Fan, 2007.
10. Oʻzbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi. Oʻzbekistonning yangi tarixi. 2-jild. – Toshkent: Sharq, 2000.
11. Rasulov A. Sovet davrida qishloq aholisi hayoti. – Toshkent, 1990.
12. Saidov U. Oʻzbekistonda sovet davri ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlari. – Toshkent: Universitet, 201